

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Aralık / December, 27: 616-643

Arap Şiirinde Tasvir (Halil Merdem Bek Örneği)

Süleyman CAN

Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Lecturer, Kırklareli University, Faculty of Theology,

Department of Arabic Language and Rhetoric

Kırklareli / Türkiye

suleyman0202@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9254-8721

Recep KIRCI

Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Assistant Professor, Burdur Mehmet Akif University, Faculty of Theology,

Department of Arabic Language and Rhetoric

Burdur/ Türkiye

recep_k_03@hotmail.com.tr

orcid.org/0000-0003-0893-6885

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 1 Nisan / April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 23 Mayıs / May 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı / Issue: 18 **Sayfa / Pages:** 616-643

Atıf / Cite as: Can, Süleyman – Kırıcı, Recep. “Arap Şiirinde Tasvir (Halil Merdem Bek Örneği) [Depiction in Arabic Poetry (The Example of Halil Merdem Bek)]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 18 (June 2022): 616-643.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1096885>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan alışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Depiction in Arabic Poetry (The Example of Halil Merdem Bek)

Abstract

No matter how different their language, religion, race, culture and lifestyle are, it is thought that human beings have used the depiction style knowingly or unknowingly to express their feelings such as joy and sadness since the first known date. It is known that many poets described what they saw, heard, heard and lived in their environment, inspired by the environment they lived in, from the times when writing was not used or widespread until today. Arab poets also wrote poems about deserts, valleys, abandoned ruins, shining stars, rains, clouds, horses, camels and plants in accordance with their environment and living conditions, and they used a descriptive style in these poems.

Starting from the classical period, the main subject of Arabic poetry genres is generally; He creates narrative types such as fahr, medih, ghazal, satire, elegy and depiction. In the following periods, many subjects such as ihvaniyyat, hamriyyat, nature, wisdom, asceticism and praise of the Prophet were added to these subjects. It is seen that the poet Merdem Bek also includes these main subjects in his poems, however, he tends to the subject of description more than other subjects.

Halil Merdem Bek prepared by Mehmet Köklüdağ about Halil Merdem Bek and XX. The fact that there is no significant study other than the article "Halil Merdem Bek" in the Turkish Religious Foundation's Encyclopedia of Islam by Muhammed Abdullatîf Salih al-Ferfur and his master's thesis named "The Place in the 20th Century Arabic Literature" makes the study important.

Halil Merdem Bek is a Syrian statesman who lived in the last periods of the Ottoman Empire, the French occupation and the establishment of the Syrian State, and is one of the pioneers of modern Arabic literature. In addition to many books, literary studies and investigations, he also wrote a great divan of poetry. While conveying the themes that make up the main subject of the poem, he used literary styles, including the description, in order to convey his feelings, thoughts and ideas to the reader and listener in the best way possible.

As it can be understood from his biography, Halil Merdem Bek has been working on the Arabic language since his childhood and started to write his first poems at a young age. The fact that he lost his father when he was ten years old and his mother when he was fourteen was perhaps the most important factor affecting Merdem Bek in his inclination towards poetry. The lessons, syntax, poetry and Arabic literature that he took from the important scholars of the period were influential in his skillful use of literary arts.

Merdem Bek has used the depiction style a lot in his poems in his divan. The poet gave priority to the sensory description, especially the description for the sense of sight and hearing, in these poems. In his poems, he portrayed every object he saw, heard and smelled in nature as he wanted to feel. Sometimes, he went out of nature and described expressions such as God, beauty and regrets, which are abstract concepts, and used sensory shapes as a symbolic tool to describe the things he imagined in these descriptions.

Merdem Bek frequently used the arts such as simile, metaphor and diagnosis in his poems about depiction, and he handled different themes in his descriptive poems. In addition to embroidering on natural themes such as Dimashk, Guta, sun, sea and river, he also wrote descriptive poems on different themes describing the butterfly, lily, lover, regrets and the beauty of Allah.

In Merdem Bek's divan, there are many main subjects such as description, fahr, medih, ghazal, dirge and ihvâniyyat. It is seen that the poet gives more weight to the subject of description compared to other subjects, and even often includes descriptions in his poems about other subjects. In our opinion, an academic study by examining all of the poet's poems in terms of content and structure will contribute to the field of Arabic Language and Rhetoric.

Keywords: Arabic Language, Description, Halil Merdem Bek.

Arap Şiirinde Tasvir (Halil Merdem Bek Örneği)

Öz

Dili, dini, ırkı, kültür ve yaşam tarzı ne kadar farklı olursa olsun insanoğlunun bilinen ilk tarihten itibaren sevinç ve üzüntü gibi duygularını ifade etmek için bilerek ya da bilmeyerek tasvir üslubunu kullandığı düşünülmektedir. Yazının kullanılmadığı ya da yaygın olmadığı dönemlerden günümüze kadar geçen zaman diliminde birçok şairin çevrelerinde gördükleri, duydukları, işittikleri ve yaşadıkları şeyleri içinde bulundukları ortamdan esinlenerek tasvir ettikleri bilinmektedir. Arap şairleri de bulundukları ortam ve yaşadıkları şartlara uygun olarak çöller, vadiler, terk edilmiş harabe yerler, parlayan yıldızlar, yağmurlar, bulutlar, bindikleri atlar, develer ve bitkiler hakkında şiirler yazmış, bu şiirlerinde tasvir üslubunu kullanmışlardır.

Klasik dönemden itibaren Arap şiir türlerinin temel konusunu genellikle; fahr, medih, gazel, hiciv, mersiye ve tasvir gibi anlatım türleri oluşturmaktadır. Sonraki dönemlerde ise bu konulara ihvâniyyât, hamriyyât, tabiat, hikmet, zühd ve Peygamber methiyesi gibi pek çok konu eklenmiştir. Şair Merdem Bek'in de

şiiirlerinde bu ana konulara yer verdiği bununla beraber diğer konulara göre tasvir konusuna daha fazla yöneldiği görülmektedir.

Ülkemizde Halil Merdem Bek ile ilgili Mehmet Köklüdağ tarafından hazırlanan Halil Merdem Bek ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri adlı yüksek lisans tezi ve Muhammed Abdüllatîf Sâlih el-Ferfûr'un Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde "Halil Merdem Bek" maddesi dışında kayda değer bir çalışma yapılmaması çalışmayı önemli hale getirmektedir.

Halil Merdem Bek, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, Fransız işgali ve Suriye Devleti'nin kuruluş dönemini yaşamış Suriyeli bir devlet adamı olup modern Arap edebiyatının öncülerindendir. Birçok kitap, edebi çalışma ve tahkiklerinin yanında büyük bir şiir divanını da kaleme almıştır. O, şiirin ana konusunu oluşturan temaları aktarırken okuyucu ve dinleyiciye duygu, düşünce ve fikirlerini en iyi şekilde ulaştırabilmek için tasvirin de içerisinde yer aldığı edebi üslupları kullanmıştır.

Biyografisinden anlaşıldığı üzere Halil Merdem Bek, daha çocukluğundan itibaren Arap dili üzerinde çalışmalar yapmış ve ilk şiirlerini küçük yaşlarda yazmaya başlamıştır. On yaşında iken babasını, on dört yaşında iken de annesini kaybetmesi, şiire yönelmesi konusunda Merdem Bek'i etkileyen belki de en önemli faktör olmuştur. Devrin önemli alimlerinden aldığı sarf, nahiv, şiir ve Arap edebiyatı dersleri onun edebî sanatları ustaca kullanmasında etkili olmuştur.

Merdem Bek, divanındaki şiirlerinde tasvir üslubunu çokça kullanmıştır. Şair, bu şiirlerinde duyusal tasvire, özellikle de görme ve işitme duyusuna yönelik tasvire öncelik vermiştir. O, şiirlerinde genellikle tabiatta gördüğü, duyduğu ve kokladığı her nesneyi hayalinde canlandırarak hissetmek istediği şekilde tasvir etmiştir. Kimi zaman da tabiatın dışına çıkarak soyut kavramlar olan Allah, güzellik ve pişmanlıklar gibi ifadeleri tasvir etmiş, bu tasvirlerinde hayalinde canlandığı şeyleri tasvir etmek için duyusal şekilleri sembolik bir araç olarak kullanmıştır.

Merdem Bek, tasvirle ilgili şiirlerinde teşbih, istiâre ve teşhîs gibi sanatları sıklıkla kullanmış ve yazdığı tasvir şiirlerinde farklı temaları işlemiştir. Dimaşk, Gûta, güneş, deniz, nehir gibi tabiat temaları işlemesinin yanında kelebek, zambak, sevgili, pişmanlıklar ve Allah'ın güzelliğini anlatan farklı temalarda da tasvir şiirleri yazmıştır.

Merdem Bek'in divanında tasvir, fahr, medih, gazel, mersiye ve ihvâniyyât gibi birçok ana konu bulunmaktadır. Şairin diğer konulara göre tasvir konusuna daha fazla ağırlık verdiği hatta diğer konular hakkında yazdığı şiirlerin içinde

de sık sık tasvire yer verdiği görülmektedir. Kanaatimizce şairin tüm şiirlerinin içerik ve yapı bakımından ciddi bir şekilde incelemeye tabi tutularak akademik bir çalışma yapılması, Arap Dili ve Belagatı alanına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Şiir, Tasvir, Halil Merdem Bek.

Giriş

Dili, dini, ırkı, kültür ve yaşam tarzı ne kadar farklı olursa olsun insanoğlunun bilinen ilk tarihten itibaren sevinç ve üzüntü gibi duygularını ifade etmek için bilerek ya da bilmeyerek tasvir üslubunu kullandığı düşünülmektedir. Yazının kullanılmadığı ya da yaygın olmadığı dönemlerden günümüze kadar geçen zaman diliminde birçok şairin çevrelerinde gördükleri, duydukları, işittikleri ve yaşadıkları şeyleri içinde bulundukları ortamdan esinlenerek tasvir ettikleri bilinmektedir. Arap şairleri de bulundukları ortam ve yaşadıkları şartlara uygun olarak çöller, vadiler, terk edilmiş harabe yerler, parlayan yıldızlar, yağmurlar, bulutlar, bindikleri atlar, develer ve bitkiler hakkında şiirler yazmış, bu şiirlerinde tasvir üslubunu kullanmışlardır.

Klasik dönemden itibaren Arap şiiri türlerinin temel konusunu genellikle; fahr, medih, gazel, hiciv, mersiye ve tasvir gibi anlatım türleri oluşturmaktadır. Sonraki dönemlerde ise bu konulara ihvâniyyât, hamriyyât, tabiat, hikmet, zühd ve Peygamber methiyesi gibi pek çok konu eklenmiştir.¹ Şair Merdem Bek'in de şiirlerinde bu ana konulara yer verdiği bununla beraber diğer konulara göre tasvir konusuna daha fazla yöneldiği görülmektedir.

Ülkemizde Halil Merdem Bek ile ilgili Mehmet Köklüdağ tarafından hazırlanan *Halil Merdem Bek ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri* adlı yüksek lisans tezi ve Muhammed Abdüllatîf Sâlih el-Ferfûr'un Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde "*Halil Merdem Bek*" maddesi dışında kayda değer bir çalışma yapılmaması çalışmayı önemli hale getirmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle Halil Merdem Bek'in hayatı, edebî ve siyasî faaliyetleri kısaca incelenecektir. Ardından tasvirin sözlük ve terim

¹ Ebu'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer b. Kudâme el Bağdâdî, *Naḳdu's-şi'r*, (İstanbul: Matba'atu'l-Cevâib, H 1302), 17; Ebû Hilâl el-Ḥasen b. 'Abdillâh b. Sehl b. Sa'îd b. Yahyâ el-'Askerî, *Kitâbu's-Şimâ'ateyn el-kitâbe ve's-şi'r*, thk. 'Ali Muḥammed el-Bicâvî - Ebu'l-Faḍl İbrâhîm, (Beyrût: el-Mektebetu'l-'Unşuriyye, H 1419), 131.

anlamları, kısımları, tasvir üslupları ele alınacaktır. Daha sonra bu taksimat sırasına uygun olarak bazı şiirlerinden örneklerle Merdem Bek'in tasvir üslubu ortaya konulacaktır. Verilen örnekler çalışmaya uygun olarak seçilen ve tasvir üslubunu içeren beyitlerdendir. Dolayısıyla söz konusu örnekleri seçmiş olmamız şairin kişiliğiyle ilgili herhangi bir yönüne dikkat çekme amacı taşımamaktadır.

1. Halil Merdem Bek'in Hayatı İlmî ve Edebî Faaliyetleri

Tam adı Halil b. bin Ahmed Muhtar b. Osmân b. Abdurrahmân b. Muhammed b. Mustafa Merdem Bek olup 1895 yılında Dimaşk'ta dünyaya gelmiştir. Osmanlı Paşası ve Kıbrıs Fatihî olan Lala Mustafa Paşa'nın (öl. 988/1580) soyundan gelen Türkmen bir aileye mensuptur.² Babası, Ahmed b. Osmân Muhtar Merdem Bek (öl. 1909), annesi ise meşhur Dimaşk müftüsü Mahmud Hamzâvî'nin (öl. 1887) kızı olan Fâtımâ Hanımdır (öl. 1913). Beş tane kız kardeşi olup erkek kardeşi yoktur. Merdem Bek, küçük yaşlarından itibaren babasının yanında çalışmaya başlamış, daha sonra da ticaret, ziraat ve müteahhitlik meslekleriyle meşgul olmuştur. On yaşlarındayken babasını, dört sene sonra da annesini kaybetmesi sebebiyle,³ hayatı boyunca yetim ve öksüz olmanın acısını hissetmiştir. Bundan dolayı hayatı boyunca az konuşmuş, hep düşünceler içinde olmuş ve daima hüznü yaşamıştır. Çocukluğundan itibaren anne babasızlığın üzüntüsüyle onlar için hüznünü ifade eden mersiyeler yazmıştır.⁴ Arap dili ilimlerine, Arap kültürü ve edebiyatına yönelmiş, yirmi yaşına gelmeden sarf, nahiv, fıkıh ve hadis derslerini bölgenin en meşhur alimlerinden tahsil etmiş, birçok eseri ezberlemiş, edebiyat ve şiir kitaplarını okumuş, şairliğe ilk

² Halil Merdem Bek, *Cemheratu'l-muğannîn*, Mukaddime bölümü (Dimaşk: Matbû'âtu'l-mecma'i'l-'ilmiyyi'l-'Arabî, 1961), Cîm; Muhammed Abdülatîf Sâlih El-Ferfûr, "Halil Merdem Bek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/320.

³ Halil Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek* (Beyrut: Dâru Şadr 1975), 22.

⁴ Sâmi ed-Dehân, *eş-Şi'ru'l-hadîs fi'l-'iklîmi's-Sûrî* (Kâhire: Câmî'atu'd-devleti'l-'Arabîye, 1960), 87; İbrâhim Maḥmud es- Şağîr, "Halil Merdem Bek bülbülü'ş-Şâmi'l-ğarîd", *el-Ma'rife mecelle sekâfe şî'riyye*, 54/658 (Kânunu'l-evvel, 2015), 42.

adımını atmış ve ⁵ Arap dilinin gerekli inceliklerine vâkıf olmaya çalışmıştır.⁶

Suriye mili marşı *حُماة الدَّيَّار* “Vatan Koruyucuları”⁷ şiirinin söz yazarı, dolayısıyla Suriye milli şairi olan Halil Merdem Bek, şair Buhtürî’nin (öl. 284/897) hayranı olup ilk şiirlerini onun ve diğer klasik Arap şairlerinin etkisinde kalarak kaleme almıştır. Sonraki dönemlerde Mehcer Edebiyatı Akımı ve bu akımın edebî yaratıcılığı dikkatini çekmiştir. Aynı zamanda Emîr Şekîb Arslan (öl. 1946) gibi dönemin meşhur şair ve edebiyatçılarıyla ilişkiler kurmuş ve onlarla mektuplaşmıştır.⁸

Merdem Bek, çocuk yaşlarından itibaren kâfiyeli şiirler yazmış ancak bu yazdığı şiirlerinde klasik Arap şiirini, özellikle de Abbâsî Devleti dönemi şairlerini taklit etmiştir.⁹ Yirmili yaşlara ulaştığında Dimaşk ve çevresinde tanınan bir şair olmuştur.¹⁰ Ders aldığı hocalar ve okuduğu ortam, adeta klasik Arap edebiyatı dersleri okutan bir fakülte gibidir.¹¹ Bu hocaları, yaş olarak kendisinden büyük olmalarına rağmen, onlarla hep arkadaş olmuş ve onların edebî birikiminden istifade etmeye gayret etmiştir. Dönemin edebiyatçı ve şairleri olan Emîr Şekîb Arslan, Muhammed Kürd Ali, Ahmed Bek el- Huseynî el-Mısırî (öl. 1914), Bedreddîn en-Na’sânî (öl. 1943) ve Muhammed İs’âf en-Neşâşîbî (öl. 1948) gibi otoritelerin dikkatini çekmeyi başarmıştır.¹²

Merdem Bek’in evlenme tarihi kaynaklarda belli olmayıp eşinin adı Fâtımâtü’z-Zehrâ el-Hamzâvî’dir.¹³ İki oğlu ve üç kızı dünyaya gelmiştir. Büyük oğlu olan Adnân Merdem Bek (1914-1988), babasının yolunu takip etmiş ve o da Suriye’nin önde gelen şairlerinden birisi olmuştur.¹⁴

⁵ Muhammed ‘Abdulmun‘im Hafâcî, *Şâ‘iru’ş-Şâm Halil Merdem Bek* (Beyrut: Dâru’l-cil, 1992), 17.

⁶ Bevâb, *A’lâm-u mecma‘i’l-luğati’l-‘Arabîye*, 116.

⁷ Merdem Bek, *Dîvânu Halil Merdem Bek*, 269.

⁸ es- Şağîr, “Halil Merdem Bek bülbülü’ş-Şâmi’l-ğarîd”, 42.

⁹ Hafâcî, *Şâ‘iru’ş-Şâm*, 19.

¹⁰ Sâmî ed-Dehhân, “Ârâ’ ve enbâ’ – el-üstâzu’r-reîs Halil Merdem Bek” *Mecelletu’l-Mecma‘i’l-‘İlmiyyi’l-‘Arabî* 4/34 (1959), 678.

¹¹ Hafâcî, *Şâ‘iru’ş-Şâm*, 19.

¹² Merdem Bek, *Cemheratu’l-muğannîn*, Dâl.

¹³ Doğum ve ölüm yılı bulunamamıştır.

¹⁴ ‘Adnân Merdem Bek, *Dîvan-u ‘Adnân Merdem Bek*, (Dimaşk: Vezâratu’s- Sekâfe, 2014), 5-7.

1918’de Arap hükümeti kurulunca Şerif Faysal b. Hüseyin (öl. 1933) Suriye kralı olmuştur. Arapça, daha sonra resmi dil olmuş ve devlete ait tüm evrakın Arapçaya çevrilmesi için faaliyete geçilmiştir.¹⁵ Merdem Bek “Dîvânü’r-rasâilî’l-âmmе” adıyla kurulan komisyonun başına yönetici olarak tayin edilmiştir. Türk kökenli olması ve daha önce okuduğu devlet okulunda iyi derecede Türkçe öğrenmesi sebebiyle¹⁶ kendisine, yeni kurulan Suriye devletinin arşiv ve belgelerini Türkçeden Arapçaya çevirme görevi verilmiştir. 1919 yılında ise hükümetin özel olarak görev vermesiyle “Medresetü’l-Küttâb ve’l-Münşîin”in başına kurucu dekan olarak atanmıştır.¹⁷

ABD’nin New York Eyaletinde, Suriye’li Arapların 1920 yılında başlattığı Mehcer edebiyatı akımını takip etmiş ve bu akımdan etkilenmiştir. Daha sonra 1921 yılında bu akımın temsilcisi olan er-Râbitatü’l-ķalemiyye cemiyetine benzeyen er-Râbitatu’l-edebiyeye cemiyetini birkaç arkadaşıyla birlikte kurmuşlardır. 1921’de ise Mecelletü’r-râbitati’l-edebiyeye adlı derginin ilk sayısını yayınlamışlardır.¹⁸ Cemiyet üyeleri tarafından yapılan toplantı neticesinde Merdem Bek, 1921 yılında, yirmi üç yaşındayken cemiyetin ilk başkanı seçilmiştir.¹⁹

Fransızların Dimaşk’ı işgal etmesi üzerine Suriye halkı, 1922 senesinde Fransız yönetimine karşı protestolar tertip etmiş ve bağımsızlık istemişlerdir. Bunun üzerine Fransa, yürüyüş yapanlara karşı çok sert müdahalede bulunmuş ve onları tutuklamış, daha sonra da Fransız sömürge mahkemelerinde yargılayarak en ağır cezaları vermiştir. Fransa’nın bu aşırı sert tavrına karşı er-Râbitatu’l-edebiyeye cemiyeti üyeleri bir protesto mektubu yayınlamıştır. Bunun üzerine çok geçmeden Fransız yönetimi cemiyete ait yayınevini kapatmış ve derginin yayın ruhsatını iptal etmişlerdir.²⁰

¹⁵ Sâmi el-Keyyâl, *el-Edebu’l-‘Arabîyu’l-mu’âşır fî Sûriye 1850-1950*, (Kâhire: Dâru’l-Ma’ârif, 1968), 14.

¹⁶ Kâmil Selmân el-Cebûrî, *Mu’cemu’l-udebâ’ mine’l-‘asri’l-câhiliyyi hattâ seneti 2002* (Beyrut: Dâru’l-kutubu’l-‘ilmiyye, 2007), 2/324.

¹⁷ Mervân el-Bevâb, *A’lâmu mecma’i’l-luġati’l-‘Arabîye bi Dimaşk fî mieti ‘âm 1919-2019* (Dimaşk: Mecma’i’l-Luġati’l-‘Arabîye, 2019), 116.

¹⁸ Dehhân, “Ârâ’ ve enbâ’ – el-üstâzu’r-reîs Ĥalîl Merdem Bek”, 680.

¹⁹ Ĥafâcî, *Şâ’iru’ş-Şâm*, 20.

²⁰ Ĥafâcî, *Şâ’iru’ş-Şâm*, 21-22.

Merdim Bek, dönemin meşhur edebi simalarından olan Muhammed Kürd Ali (öl. 1953) ve ‘Abdü’ş-Şeyh Tâhir el-Cezâirî (öl. 1920) gibi hocalarının ve ilmi çevresindeki arkadaşlarının etkisinde kalmıştır.²¹ Merdim Bek’in akranları olan Muhammed el-Bezm (öl. 1955), Hayreddin ez-Ziriklî (öl. 1976), Şefîk Cebrî (öl. 1980), Ma’rûf el-Arnaûd (öl. 1948), Cemîl Salîbâ (öl. 1976) ve Kâmil Ayyâd (öl. 1986) gibi Suriye’nin meşhur edebiyat adamları da Muhammed Kürd Ali’nin derslerinde yetişmiş ve edebî hayatlarında onun yolunu takip etmişlerdir.²²

Merdim Bek, 1923’te Kudüs’te Mescid-i Akşâ Dâru’l-Kütüb komisyonunun fahri üyesi olmuş, 1924’te de Dimaşk’ta el-Câmi‘atu’l-vaṭaniyye’de Arapça dersler vermiştir.²³ Hicri üçüncü asırda yaşayan Şam Bölgesi şairleri hakkında yazdığı “Şü’arâu’ş-Şâm fi’l-karni’s-sâlis” adlı kitabını Mecma‘u’l-ilmiyyi’l-‘Arabî cemiyetine sunmuş ve 1925 yılında cemiyetin en genç üyesi olmuştur.²⁴

Halil Merdim Bek’in şiirleri ve eserlerinin çoğu başka dillere çevrilerek yayınlanmış, böylece o dünya çapında tanınan bir edebiyatçı ve şair olmuştur. O, edebî ve fikrî çalışmalar yapmakla yetinmemiş, vatanının özgürlüğü için de canla başla çalışmış, Fransızlara karşı mücadele için şiirler kaleme almış ve gazetelerde yayınlamıştır.²⁵ O, içerisinde yaşadığı vatanın selameti, Arap milliyetçiliğinin gelişmesi, Fransızların yurttan atılması, zulüm ve zorbalığın bitmesi için şiirler yazmıştır.²⁶ 1925 yılında Fransızlara karşı halk ayaklanması başlayınca يوم الفزع الأكبر “Büyük Dehşet Günü” kasidesini yazmıştır. Bu kasidesinin halk arasında yayılıp gazetelerde yayınlanması üzerine Fransızlar onu yakalamak için takip etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Merdim Bek, 1925 yılında Lübnan’a kaçmış ve Mervec adındaki köyde saklanmıştır. Oradan da 1926 yılında İskenderiye’ye kaçmış ve İskenderiye’de kız

²¹ Dehhân, “Ârâ’ ve enbâ’ – el-üstâzu’r-reîs Halil Merdim Bek”, 679; Hafâcî, şâ‘iru’ş-Şâm, 23.

²² Keyyâl, *el-Edebu’l-‘Arabîyu’l-mu’âşır fi Sûriye*, 37.

²³ Muhammed Fuâd Na’nâ, *Halil Merdim Bek hayâtuh ve şî’ruh* (Dimaşk: Dâru’l-fikr, 2001), 53.

²⁴ Hafâcî, *Şâ‘iru’ş-Şâm*, 23.

²⁵ Dehhân, “Ârâ’ ve enbâ’ – el-üstâzu’r-reîs Halil Merdim Bek”, 682.

²⁶ Mehdî Münteḥan - Azîze Raḥîmî, “el-Vaşf fi şî’ri Halil Merdim Bek” *Faṣîle dirâsâtü edebî’l-mu’âşır* 5/18 (1992), 113.

kardeşi Fâize'nin yanında kalmıştır.²⁷ Dört ay kadar İskenderiye'de kalmış, daha sonra 1926 yılında İngiltere'ye gitmiş ve orada Londra Üniversitesine kayıt olmuştur.²⁸ İngiltere'ye gittikten bir yıl sonra arkadaşı Cemîl Şalîbâ'ya (öl. 1976) yazdığı mektubunda, bir miktar İngilizce öğrendiğini haber vermektedir. Aynı senenin sonlarında okuldaki edebiyat derslerini İngilizce hazırlayacak kadar bu dili öğrenmiştir.²⁹

Merdem Bek, Londra'da İngiliz edebi eserlerini okumuş ve Sâmî ed-Dehhân'a (öl. 1971) göre bu sayede onun edebî ufku daha da gelişmiştir. O, ömrü boyunca İngiliz edebiyatının etkisini hissetmiş ve bunu kendisi defalarca dile getirmiştir. Zaten İngiliz edebiyatı ve şiirine olan vukufiyetinin şiirlerine etkisi şiir divanında rahatlıkla görülebilmektedir.³⁰ Arkadaşı Cemîl Şalîbâ da Merdem Bek'in İngiliz edebiyatından etkilendiğini, özellikle de William Shakespeare (öl. 1616) ve George Bernard Shaw'ın (öl. 1950) kitaplarını okuyarak edebî doyuma ulaştığını söylemektedir. Merdem Bek'e göre Arap edebiyatının hata ve eksiklerinden kurtulmasının tek yolu vardır; o da, duraklama ve çöküş dönemlerinde ortaya çıkan üslubun ortadan kaldırılarak Arap edebiyatındaki eski parlak günlere dönülmesidir. Bu düzenlemeler yapılırken Batılıların kullandığı güzel temalar da alınıp yeni ve hoş bir edebî tarz oluşturulmalıdır.³¹

Merdem Bek, İngiltere'de yazılarına devam etmiş, haftalık eleştirel makaleler kaleme almış ve bu yazılarını Mulâhazâtu'r-racul mine's-şark "Doğulu Adamın Notları" başlığı altında yerel bir İngiliz gazetesinde yayınlamıştır.³² 1929 yılında Fransız yönetiminin af ilan etmesiyle Dimaşk'a dönen Merdem Bek, aynı yıl Dimaşk'ta el'Küllîyyetü'l-'ilmiyyetü'l-vataniyye'de Arap edebiyatı bölümüne müdür olarak atanmıştır.³³ 1933 yılında yakın dostlarıyla beraber es-Sekâfe dergisini yayınlamışlardır.³⁴

²⁷ Hafâcî, Şâ'iru's-Şâm, 24.

²⁸ Cebûrî, Mu'cemu'l-udebâ', 2/324.

²⁹ Halil Merdem Bek, Rasâilu'l-Halil (Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1979), 111.

³⁰ Dehhân, "Ârâ' ve enbâ' – el-üstâzu'r-reîs Halil Merdem Bek", 683.

³¹ Cemîl Şalîbâ, İtticâhâtu'n-naqdi'l-edebiyi'l-hadîs fi Sûriye, (Kâhire: 1969), 62.

³² Na'nâ', Halil Merdem, 56.

³³ Hafâcî, Şâ'iru's-Şâm, 25.

³⁴ Merdem Bek, Cemheratu'l-muğannîn, 24.

Merdem Bek, hayatı boyunca üst düzey devlet görevleri ve bakanlıklarda bulunmuş, birçok kuruluşa üye olmuştur.³⁵ 1941 yılında Muhammed Kürd Ali'nin başkanı olduğu Mecma'u'l-'ilmiyyi'l-'Arabî'de sekreterlik görevini üstlenmiştir.³⁶ 1942 yılında eğitim bakanı olmuş, çok geçmeden görevi bırakarak tekrar Mecma'u'l-'ilmiyyi'l-'Arabî'deki eski görevine dönmüş,³⁷ 1949 yılında ise eğitim ve sağlık bakanlığına aynı anda atanmış, bir müddet bu iki görevi beraber yürütmüştür.³⁸

Merdem Bek, devlet yönetimindeki yoğun çalışmalarına rağmen şiir edebiyatı çalışmalarına ara vermeden devam etmiştir. 1946-1958 yılları arasında "Dîvânu İbn 'Uneyn ed-Dimaşkî, Dîvânu 'Ali b. el-Cehm, Dîvânu İbn Hayyûs ve Dîvânu İbn Hayyât" adlı eserlerin tahkik ve tetkiklerini yaparak Dimaşk'ta el-Mecma'u'l-'ilmî'de basımını yapmıştır. Tahkik ettiği bu eserlerin her biri için yaklaşık ellişer sayfalık ön söz ve şairle ilgili incelemelerini yazmıştır. Bu eserleriyle edebiyat hayatına atıldığı ilk yıllarında yazmış olduğu "Şü'arâu's-Şâm fi'l-karnî's-sâlis" adlı eserinin tamamlayıcısı olarak hicri üçüncü asırdan itibaren Şam Bölgesinde yaşayan şairlerin hayatını kaleme alarak Şam edebiyat tarihini yazmıştır.³⁹

Merdem Bek, 21 Temmuz 1959'da çarşamba günü Dimaşk'ta hayata gözlerini yummuştur.⁴⁰ Naaşı, Emevî Camisi'nde kılınan cenaze namazının ardından Bâbü's-sağîr kabristanındaki aile mezarlığına defnedilmiştir.

2. Arap Dilinde Tasvir

Tasvir (تصوير), Arapça bir kelime olup savvera (صَوْرَة) fiilinin tef'îl babından mastarıdır. Çoğul kalıbı teşâvîr (تَصَاوِير) olan tasvir kelimesi,⁴¹ "bir şeye şekil ve suret vermek, hayal edip ortaya çıkarmak, kalem vb. bir şeyle kâğıt gibi birtakım nesneler üzerine resim yapmak, olayı anlatmak, bir manzarayı sinema filmine kaydetmek, bir şeyin şeklini

³⁵ Ali Ebû Zeyd, "Merdem Bek Hâlîl", *el-Mevsû'atu'l-'Arabîye*, (Dimaşk: b.y., 2007), 18: 357.

³⁶ Mümtaḥan - Raḥîmî, "el-Vaṣf fi şî'ri Hâlîl Merdem Bek", 113.

³⁷ Cebûrî, *Mu 'cemu'l-udebâ'*, 1332-1333.

³⁸ Merdem Bek, *Cemheratu'l-muğannîn*, Vâv; Mümtaḥan - Raḥîmî, "el-Vaṣf fi şî'ri Hâlîl Merdem Bek", 113.

³⁹ Dehhân, "Ârâ' ve enbâ' el-üstâzu'r-reîs Hâlîl Merdem Bek", 688-689.

⁴⁰ Dehhân, "Ârâ' ve enbâ' - el-üstâzu'r-reîs Hâlîl Merdem Bek", 677.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (Kâhire: Dâru'l-me'ârif, 1119), "beyân" 4/473.

duvar ya da tabloya resmetmek,⁴² teşkil (biçimlendirme), tekvin (meydana getirme), taḥyîl (hayal ettirme), tecsîm (cisimleştirme), tersîm (resmetme), taḥṭîṭ (çizme), terkîm (numaralama), tenkîş (işleme, süsleme), taḥlîk (şekil verme), taḥdîr (kıymetini bildirme), temsîl (benzetme ve resimle gösterme), teşbih (benzetme) ve tanzîr (karşılaştırma)" gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁴³ Tasvir, Kur'an'da çokça kullanılan bir üsluptur. Tasvir terimi, "Duyular yoluyla hissedilebilen bir surette zihinsel ve psikolojik durumu, hissedilebilen bir olayı, izlenen bir sahneyi, insan modeli ve doğasını ifade etmektedir. Daha sonra da bu sureti resmederek ona yeni bir hayat vermektir."⁴⁴ el-Bâkıllânî (öl. 403/1013) tasviri, "Kişinin ruhunda ve kalbinde olanı şeyi işaret ve delâletle de olsa resimleyerek onu adeta göz önüne sermesidir." şeklinde açıklamış,⁴⁵ 'Abdulkâhîr el-Cürcânî (öl. 471/1078-79) ise, "Gözlerle görülen şeyin akılla karşılaştırılması ve sembolize edilmesidir."⁴⁶ şeklinde tanımlamıştır. Tasvir, bir şeyi aynı cinsten benzerleri arasında yalnız bırakarak başkalarından farklı olduğunu ifade etmek demektir. Tasviri, yazıyla resim yapmak şeklinde tanımlayanlar da vardır. Tasvir, genellikle hikâye ve roman tarzı yazılarda başvuru olan anlatım biçimlerindendir.⁴⁷

Tasvir üslubuyla ilgili Arap edebiyatında daha çok vasıf ve sıfat kelimeleri kullanılmaktadır. Vasıf ya da sıfat, "Bir şeyi ilgili durum ve biçimleriyle anlatmak." şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre iyi bir tasvir, bir şeyin özelliklerini bir ressamın betimleyerek çizdiği gibi bir şair ya da yazarın da bir şeyi kelimelerle yansıtmaya çalışması olarak görülmektedir.⁴⁸ Türkçede genellikle betimleme adıyla kullanılan tasvir kavramı buna benzer ifadelerle, "Herhangi bir şeyin (insan, nesne, mekan vb.) nitelik,

⁴² Ahmed Muhtar 'Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-'Arabiyyi'l-mu'âsıra*, (Kahire: 'Âlemu'l-Kutub, 2008), 1332-1333.

⁴³ Ahmed Muştafa 'Alî el-Ḳudât, *eş-Şerî'atu'l-İslâmiyye ve'l-funûn*, (Beyrut: Dâru'l-Cemîl, 1988), 43.

⁴⁴ Seyyid Ḳuṭub, *et-Taşvîrî'l-fennî fi'l-Ḳur-ân* (Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2004), 36.

⁴⁵ Muhammed b. eṭ-Ṭayyib Ebû Bekir el-Bâkıllânî, *İ'câzu'l-Ḳur'ân*, thk. es-Seyyid Ahmed eş-Şakr (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1964), 244.

⁴⁶ 'Abdulkâhîr b. 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Curcânî, *Delâilu'l-Îcâz*, thk. Maḥmud Muhammed Şâkir, (Kâhire: Maṭba'atu'l-Medenî, ts.), 507.

⁴⁷ Turan Karataş, "Tasvir", *Ansiklopedik Edebiyat Terimler Sözlüğü*, (İstanbul: Avcı Ofset, 2001), 409.

⁴⁸ İbn Ḳudâme, *Naḳdu's-şi'r*, 130-133.

nicelik ve görünüm gibi bütün niteliklerinin ayrıntılarıyla okuyanın ya da dinleyenin önünde veya zihninde canlanacak şekilde, o şeyin durumuna uygun sözlerle anlatılması.” ifadeleriyle tanımlanmıştır.⁴⁹

Her dilde olduğu gibi Arap şairleri de şiirlerinin birçoğunda canlı-cansız, hareketli-hareketsiz, soyut-somut pek çok şeyi tasvir etmişlerdir. İbn Raşîk’in bu konudaki “şiirlerin birçoğu tasvire dayanır.”⁵⁰ sözü ve Câhiz’in (öl. 255/869) “şiirin aslında bir tasvir türü”⁵¹ olduğunu ifade etmesi bunu göstermektedir.

2.1. Şiirde Tasvir

Tasvir üsluplarını, duyusal, duygusal ve maddî tasvir olmak üzere üç kısma ayırmak mümkündür. a) Duyusal tasvir, “Şairin gördüklerini, yeri geldiğinde teşbih sanatlarından da faydalanarak, şiire konu olan şeyi gözle görülmüş gibi ortaya koymasıdır.” Şiirin bir zevk olarak yazılıp okunduğu toplumlarda görülen bu tasvir türü, dilin üst seviyede kullanıldığı, teşbihlerin maharetle yansıtıldığı ve manzaranın tek bir parça gibi ele alınıp okuyucuya tam bir uyum içinde sunulduğu tasvirdir. b) Duygusal tasvir, “Bu tasvir türünde nesne ve olgulara gözle görülenin dışında farklı manalar yüklenmekte, bunlar hayal süzgecinden geçirilerek farklı bir kimliğe büründürülmektedir.” Buna göre, bir bahçe tasviri yapılırken açan çiçeklerin, yeşermiş ağaçların varlığından söz edilmesi duyusal tasvir olurken, çiçeklerin gülümsemesi ve ağaçların neşeyle salınmasından bahsetmek ise tasvire duyunun ötesinde duygusal bir konum kazandırmaktadır. c) Maddî tasvir ise “Bir olgunun olduğu şekliyle nakledilmesinden yahut benzerlik ilişkisi sebebiyle başka bir nesneye benzetilmesinden ziyade, herkesin bildiği soyut kavramların bir ilişki aracılığıyla somutlaştırılmasıdır.” Cömertlik ve deniz arasındaki ilişki bu tür tasvire örnek olarak verilebilmektedir.⁵²

Tasviri yukarıdaki bölümlendirmeden farklı olarak *hissî* (duyu organlarıyla yapılan) ve *aklî* (zihinsel) tasvir olmak üzere iki kısımda değerlendirmek mümkündür.

⁴⁹ Karataş, “Tasvir”, 409.

⁵⁰ İbn Raşîk el-Ğayravânî, *el-‘Umdet-u fi mehâsini’ş-şi‘r ve âdâbih ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, (Beyrut: Dâru’l-Cîll, 1981), 130.

⁵¹ Ebû Osman ‘Amr b. Bahr el-Câhiz, *el-Hayevân*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Beyrût, Dâru’l-Kutubî’l-‘İlmiyye H 1424), 3/67.

⁵² Nevzat Hafis Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir (Câhiliye-Abbâsîler)* (Erzurum: Eser Matbaası, 2010), 7-17.

a) Hissî (duyu organlarıyla yapılan) tasvir, “Şairin beş duyu organına dayanarak belli nesneleri tasvir etmesidir.” Hisslere dayanarak yapılan renk ve boyutların tasviri, hemen akla gelebilecek basit, herkesin yapabileceği kolay tasvirler değildir. Hissî tasvir için belli başlı tasvir unsurlarının seçiminde titiz ve güzel bir estetik anlayışına sahip olmak gerekmektedir. Bu unsurların şaire ilham olan tasvirlerden süzülen duyu ve duygularla etkileşimi son derece önemli görülmektedir. Hissî tasvir, işitme, görme, koku alma, tat alma ve dokunma duyularıyla yapılan tasvir olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır.⁵³ b) Aklî tasvir, “Unsurları sırf akıl yoluyla elde edilen tasvirdir.” Şair bu tür tasviri yaparken zihninde hazır olan olguları olduğu şekliyle nakletmekten çok, herkesin anlayabileceği soyut kavramları somutlaştırarak ifade etmektedir.⁵⁴ Betimleme, çoğunlukla anlatıcının belli bir perspektiften yaptığı doğrudan gözlemle oluşmakta, aklî tasvirde ise gözün göremediği, belli bir mekâna yerleşmeyen nesneler, algılanan nesnelerin anımsanmasıyla aktarılmasıdır.⁵⁵

Halil Merdem Bek, gazel, mersiye, hamâse, fahr, tasvir gibi pek çok konuda şiirler nazmetmiştir. Şairin divanı incelendiğinde bu temaların hepsini işlemekte oldukça mahir olduğu görülmektedir. Divanında bulunan toplam 160 şiirinden ilk sırayı 37 şiirle gazel alırken 36 şiirle ikinci sırayı tasvir şiirleri almaktadır. Merdem Bek, tasvirlerinde okuyucuya hoş gelecek benzetmeler, yaratıcı biçimler ve rengarenk süslemeler kullanmıştır. Deniz, yıldırım, kır, bahçe, nehir, çiçek, gezegen, yağmur, güvercin, kelebek vb. ile ilgili söylediği tabiat tasvirli şiirleriyle Arap edebiyatında söz sahibi olmayı başarmıştır. O, şiirlerinde bir ressam gibi tasvir edeceği şeyin özelliklerini zikretmekte, çizgiler ve renklerle tasvir ederek dinleyici ve okuyucusuna sunmaktadır. Şiirlerinde duysal, duygusal ve maddî tasvirin her bir çeşidini kullanmış, ayrıca tasvirlerinde farklı duyu organlarının müşahade ettiği olgulara ayrı ayrı yer vermiştir.

⁵³ Muhammed Güneymî Hilâl, *en-Nakdu'l-edebiyi'l-ḥadîs* (Beyrut: Dâru's-sekâfe, 1973), 420.

⁵⁴ Umeyme Muhammed Abdulazîz Rikâbî, “es-Sûratu'l-fenniyye fî şî'ri'l-hikmeti fî'l-Endelüs”, *Mecelletu Külliye Terbeviyye-Câmi'atu 'Ayni's-Şems* 3/25 (2019), 166.

⁵⁵ Oktay Yivli, “Halide Edip Öyküsünde Betimlemenin Retoriği”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları* 1/11 (2015), 331.

Merdem Bek'in tasvir konulu şiirlerinde yaptığı betimlemeler duygusal şekiller taşımaktadır. Tabiatı gördüğü, işittiği ve kokladığı nesneleri tasvir ederken ruhundaki endişe ve kuşkuyla değil, bu nesnelerin kendisinde bıraktığı duyguları işlemiştir. Bu konuyla ilgili; "Benim duygusal tasvirlerim, kalbimin ve ruhumun hayallerini ifade eden sembollerdir."⁵⁶ demektedir. Merdem Bek bu sözleriyle, betimlemelerinde idealist bir şair olduğunu söylemektedir. Divanındaki tabiat tasvirleri de zaten bu sözlerini desteklemektedir.

Merdem Bek'in yakın arkadaşı olan Cemil Salîbâ, onun tasvir şiirlerinin diğer anlatım türlerine göre fazla olduğunu medih, fahr ve hiciv türlerinin ise oldukça az olduğunu söylemektedir. Salîbâ, Merdem Bek'in غوطة "Gûta" kasidesini ele almış ve "Gûta bölgesiyle ilgili birçok şairin şiirler nazmettiğini, ancak Gûta bahçelerini, ağaç dallarının salınarak dans edişini, çiçekleri, dereleri, fundalıkları ve kuşları duygulu bir şekilde tasvir etmeyi kimsenin Merdem Bek'ten daha iyi yapamadığını" ifade etmiştir.⁵⁷

مِرَاةُ أَحْلَامِي وَمَرْتَعُ صَبَوِي وَهَوَى فُؤَادِي بَلْ وَمُشْعَةُ نَاطِرِي
فِي كُلِّ مَعْنَى مِنْ فُؤَادِي شُعْبَةٌ وَبِكُلِّ وَادٍ هَائِمٍ مِنْ خَاطِرِي

Hayallerimdeki ayna, çocukluğumdaki kırlar, kalbimin sevdası ve gözümün eğlencesi.

*Her bir tarafta kalbimden bir gonca ve her sevdalı vadide zihnimden bir gonca.*⁵⁸

Şair, kâmil bahrinde yazdığı "Gûta" kasidesinin daha önceki beyitlerinde, Dimaşk yakınlarındaki Gûta bölgesini tasvir etmektedir. Önceki beyitlerden anlaşıldığına göre şair, Gûta bölgesinde tabiatın karşısında adeta büyülenmiş ve bu durumdayken duygularını tabiatla aktarmıştır. Bu iki beyitte ise tabiatı, rüyalarının dışarıya yansıyan aynası, küçükken yattığı yatağı, gönlündeki aşkı ve kendisine bakan sevgilinin bir eğlencesi gibi görmektedir. Tabiat sanki onun suretlerinden birisi gibidir. Şair tabiatdaki şekil ve görünümü insan psikolojisine ait duygu ve etkilere benzetmiştir. Şair, dış tabiatla iç tabiat arasında bağlantı kurarak Gûta bölgesini tasvir ederken kendi hayal dünyasında

⁵⁶ Hafâcî, Şâ'iru's-Şâm, 81; Mehmet Köklüdağ, *Halil Merdem Bek ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 50.

⁵⁷ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 7.

⁵⁸ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 76.

hissettiklerini Gûta'daki kırlar ve vadilerle karşılaştırmaktadır. Bu beyitlerde duygusal tasvire yer verilmiş, nesne ve olgulara gözle görülenin dışında farklı manalar yüklenmiş ve manalar hayal süzgecinden geçirilerek farklı bir kimliğe büründürülmüştür.

عَرَقْتُ جِبَاهُ الرَّهْرِ فِي قَطْرِ النَّدى
كَالْبَكْرِ يَرِشُّ لِلْحَيَاءِ جَبِينُهُ
مَلْتَقَةً الْأَعْنَاقِ ذَاتَ تَاطُرٍ
عَرَقًا إِذَا ضُمْتُ لَصَدْرِ الْهَاصِرِ
وَإِذَا الرِّيحُ تَأَوَّهَتْ سَقَطَ النَّدى
مِنْ كُلِّ زَاهِرَةٍ كَدَمْعِ هَامِرٍ
وَتَرَى الْجَيْمَ إِذَا الرِّيحُ تَنَاوَحَتْ
مَتَمَوِّجًا مِثْلَ الْعَدِيرِ الْمَائِرِ

Çiğ damlasıyla çiçeklerin alnı nemlendi, sarmaşıktan boyunlara sarılı
Bakire kız gibi utanarak alnı terliyor, sarılan bir göğüste kucaklandığında
Ah ettiğinde rüzgâr, çiğ düşer kandan bir bulut gibi her bir ısıltıdan
Uğuldadığında rüzgâr, bitkileri görürsün dalgalandırırken, dalgalı bir göl
gibi.⁵⁹

Şair, bu beyitlerde insan dışındaki ruhsuz, kişilikten yoksun, konuşamayan, canlı ve cansız varlıklarla duygu ve düşünceleri tıpkı insan gibi kişileştirme anlamındaki (kişisel his)'le⁶⁰ tasvir yapmıştır. Üzerinde çiğ damlası bulunan sarmaşık çiçekler sevgilinin kucagında, alnı terleyen bakire bir kıza benzetilmiştir. Sonraki beyitte rüzgâr bir insan gibi inlerken kırmızı çiçeklerin açması kan rengi bulutların çiğ olup yağması şeklinde ifade edilmiştir. Son beyitte ise rüzgârın esmesi uğuldamakla tasvir edilmiş, bitkilerin rüzgâr önünde salınmaları da bir göldeki suyun dalgalandırılması şeklinde tasvir edilmiştir.

وَالرَّهْرُ يَلْقَانِي بِغَيْرِ نَاسِمٍ
وَأَرَا الْغُصُونَ كَأَذْرُعٍ مَمْدُودَةٍ
وَبُوحْنَةٍ حَمْرًا وَجُفْنٍ فَاتِرٍ
لِتَعَانِقِ مِنْ بَعْدِ طُولِ نَحَاجِرٍ

Bir çiçek beni karşılar, gülümseyen diş, kırmızı yanak ve kapanmış göz
kapaklarıyla

Sarılmak için uzanan eller gibi dallar görürüm, uzun bir ayrılıktan
sonra.⁶¹

Şair, tabiatı kişiselleştirerek bir insana benzetmekte, bir çiçeğin uykusuz gözleri, güzel bir yanağı, gülümseyen ön dişleri, kapanmış göz kapakları ve sarılmak için uzanan kolları olduğunu hayal ederek tasvir yapmaktadır. Bu beyitlerde de duygusal tasvire yer verilmiş, nesne ve olgulara gözle görülenin dışında farklı manalar yüklenmiş, bir çiçek

⁵⁹ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 76.

⁶⁰ Karataş, "tasvir", 429.

⁶¹ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 76.

sanki bir insanmış gibi hayal edilerek farklı bir kimliğe büründürülmüştür.

Şair muktedab bahrinde yazdığı يَوْمٌ مِنْ أَيَّامِ الرَّبِّيعِ “Bir Bahar Günü” adlı şiirinde ilkbaharı kendine has üslubuyla tasvir etmektedir.

واحتمى بنا الطَّربُ	قد صَفَّتْ الحَقَبُ
إِنَّ ثَوْبَهَا فُشِبَ	فالرياضُ باسمه
إِنَّ دَمْعَهَا سَرِبَ	وَالسَّمَاءُ بأكية
رداءها السحب	ترتدي الحدادَ وَإِنَّ
لِي تصيحُ تَنْتَحِبُ	إِنَّ رَعْدَهَا كَثُكَا
كالسعريرِ يلتهب	إِنَّ بَرْقَهَا وَمُضْ
نبلُ قَوْسِهِ دَهَبُ	فانْبَرى لَهُ بَطْلُ
ثابت وقد يثب	الفضا مَطِيئُهُ

*Zamanlar duruldu ve biz sevinçle tutulduk
Bahçeler gülümsüyor, yepyeni elbiseyle
Gökyüzü ağlıyor, göz yaşları akıyor
Matem kıyafeti giyiyor, elbisesi buluttan
Şimşeği, bebeğini kaybetmiş gibi, iç çekip haykırıyor
Şimşeği bir ışıltı, tutuşan cehennem gibi
Ona karşı çıkıyor altın oklu bir yiğit
Göklerin durgun bineği, arada bir şahlanıyor.⁶²*

Şair, bu beyitlerde yine tabiattaki cansız varlıkları teşhîs üslubuyla tasvir etmekte, onları sanki bir insanmış gibi sıfatlarla nitelemektedir. Şiirde, bahçelere elbise ve gülümseme, gökyüzüne ağlama ve üzüntüsünden yas tutma, şimşeğe ise bebeğini kaybeden anne gibi içini çekip haykırma ve kahraman bir yiğit olma gibi nitelikleri yükleyerek teşhîs sanatını en iyi şekilde kullanarak tasvir yapmıştır. Şair, bahçelerin, gökyüzünün ve şimşeğin varlığını nitelemekten çok onların gülümseme, ağlama, üzülmeye ve haykırma niteliklerini resmetmektedir. Bu nedenle söz konusu beyitler duygusal tasvire örnek olmaktadır.

Halil Merdem Berk'in tasvir şiirleri incelendiğinde görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla tasvir yaptığı görülmektedir. Ancak bu duyu organları içinde özellikle görme ve işitme duyularının diğer duyulara göre çok daha fazla etkili olduğu müşahade edilmektedir. Çünkü bu duyular şekil, hareket ve renkleri tutarlı ve uyumlu bir şekilde

⁶² Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 98.

ortaya koymaktadır. Bu iki duyunun dışında en fazla kullanılan duyu organı ise koku alma duyusudur.

2.1.1. Merdem Bek'in Şiirinde Görme Duyusuna Yönelik Tasvirler

Şair, kâmil bahrinde yazdığı الشمس "Güneş" adlı şiirinde doğan güneşe bakarak onu tasvir etmektedir.

مَا هَذَا تُشْرِقُ حَمْرًا أَتَرَاهَا مُقْلَةً وَسَنَى أَفَاقَتْ مِنْ كَرَاهَا
أَمْ تَرَاهَا شُعْلَةً وَالسُّحُبُ مِنْ فَوْقَهَا مِثْلَ دُخَانٍ قَدْ عَلَاهَا

Ona (güneşe) ne oluyor ki kıpkırmızı doğuyor? Onu (güneşi) uykudan uyanmış mahmur bir göz mü zannedersin?

*Yoksa onu (güneşi), duman misali bulutların üzerinde yükseldiği bir alev olarak mı görürsün?*⁶³

Şair, bu iki beyitte güneşin doğuşu esnasındaki kırmızılığı uykusundan yeni uyanan mahmur bir gözün kırmızılığına ya da üzerinde duman gibi bulutlar yükselen aleve benzeterek teşbih sanatını kullanmıştır. Merdem Bek, bu beyitte güneşin doğuşu esnasında gördüklerini teşbih sanatından da faydalanarak göz önüne getirmeye çalışmaktadır. Şair, burada dili üst seviyede kullanmış, teşbihi maharetle yansıtmış ve manzarayı tek bir parça gibi ele alıp okuyucuya uyum içinde sunmuştur. Bundan dolayı burada yapılan tasvir, görme duyusuna yönelik yapılan duyuusal tasvirdir.

Merdem Bek, aynı şiirin devamındaki beyitlerde de güneşin ışığını sevgiliyi okşayıp öpen bir insana benzeterek tasvir etmektedir.

مَسَحَ الثُّورُ دُمُوعَ اللَّيْلِ عَنْ وَجَنَةِ الْأُفْهَارِ إِذْ قَبَّلَ فَاهَا
لَجَّ فِي تَقْبِيلِهَا مُسْتَهْتَرًا فِيهِ فَاحْمَرَّتْ خُدُودًا وَشَفَاهَا

Güneşin ışığı, çiçeklerin yanaklarından gecenin gözyaşlarını sildi, ağzını öptüğünde

*Tutkuyla öpmeye devam etti, yanakları ve ağızları kızardı çiçeklerin.*⁶⁴

Merdem Bek, birinci beyitte güneş ışığını bir insan gibi hayal etmektedir. Sevgili gibi hayal ettiği çiçeklerin üzerinde gece vakti oluşan çiğ damlalarını yanaklardaki gözyaşlarına, ışığın çiçeklere vurarak onları ısıtmasını da öpmeye benzetmektedir. Işığın devamlı şekilde çiçeklere vurmasını sürekli öpmeye, kırmızı renkli çiçeklerin güneşin etkisiyle açılıp rengarenk olmasını da utangaç bir kızın yanaklarının kızarmasına

⁶³ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 86.

⁶⁴ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 86.

benzetmiştir. Yani şaire göre insan gibi kişiselleştirilen güneş ışığı, sevgili yerine hayal edilen çiçeklerin yanaklarında (yaprak ve dallarında) gece vakti oluşan gözyaşlarını (çiy damlalarını) silmiş (kurutmuştur). Öpmeye devam etmesiyle (ısı ve ışığın çiçeklere vurmasıyla) sevgili utanarak kızarmıştır (kırmızı renkli çiçekler açmıştır). Buna göre Merdem Bek, bu beyitlerde görme duyusuyla hissettiği güneşin ışığını ve çiçekleri kişiselleştirerek görme duyusuna yönelik duysal bir tasvir yapmıştır.

Şair kâmil bahrinde yazdığı “Zambak” adlı şiirinde ise zambak çiçeğini genç bir kız olarak tasvir etmektedir.

وَكَأَنَّهَا فِي الْمَاءِ حَوْذٌ شَمَّرَتْ طَرْفَهَا عَنْ سَاقِهَا عِنْدَ الْوُرُودِ لِيَسْتَقِيَ

*Sanki o (zambak), su içmek için suya gittiğinde dizine kadar paçasını sıyıyıp açan genç bir kız gibidir.*⁶⁵

Şair, bu beyitte zambak çiçeğini su içmek için suya gittiğinde dizlerine kadar paçalarını sıvayan genç bir kıza benzeterek tasvir yapmaktadır. Şair, bu beyitte zambak çiçeğine bakarken gördüklerini teşbih sanatından da faydalanarak şiire konu olan zambağın su içinde duruşunu, su içmek için suya gittiğinde dizlerine kadar paçalarını sıvayan genç kıza benzeterek tasvir yapmakta ve zambak çiçeğinin durumunu göz önüne getirmeye çalışmaktadır. Şair, ustaca teşbih yaparak manzarayı tek bir parça gibi ele almış, manzara ve manzara tasvirini tam bir uyum içinde okuyucuya sunmuştur. Bundan dolayı burada görme duyusuyla duysal tasvir yapılmıştır.

Aynı şiirin devamındaki beyitlerde de zambak çiçeğini bakire bir kıza benzeterek tasvir etmektedir.

عَذْرَاءُ تَسْتَهْوِي الْعَيُونَ بِطَلْعَةِ
تَحْتَالُ مِنْ زَهْوِ الصَّبَا فِي مَبْعَةِ
وَضَاءَةٍ بِيضَاءٍ كَالْعُرْضِ النَّقِيِّ
وَمِنْ الشَّبَابِ وَحُسْنِهِ فِي رَيْقِ
بَرَزَتْ إِلَيْكَ مِنَ الصُّحَى فِي رَوْقِ
مِنْ سِنْدَسٍ خَضِرٍ وَمِنْ اسْتَبْرَقِ
فَكَأَنَّهَا بِيَاضِهَا وَسَنَائِهَا
وَتَسَرُّنَتْ بِغِلَالَةٍ وَبِرِطْطَةٍ

(Zambak) iffetli bir kız gibi parlayan beyaz endamıyla gözleri büyüleyen bakiredir

Çocukluğun baharında görkemiyle, gençliğinin baharında güzelliğiyle büyüklenir

Sanki o, beyazlığı ve parlaklığıyla kuşluk vakti ihtişamla sana göründü

⁶⁵ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 73.

*Sırmalı, yeşil ve narin ipekten ince bir elbiseyle ve gelin duvağıyla örtündü.*⁶⁶

Şair, bu beyitlerde zambak çiçeğini yüzü parlayan ve ipekten elbise giyen bakire bir kıza benzetmektedir. Zambağın beyaz bir kelebek gibi olduğunu düşünmekte, dallarının parmak ya da uzun kirpikleri olan göz kapağı gibi olduğunu hayal etmektedir. Şair, görme duyusuyla yaptığı tasvirinde, zambağa gözle görülenin dışında farklı manalar yüklemekte ve bu manaları hayal süzgecinden geçirerek farklı bir kimliğe yani bakire bir kıza dönüştürmektedir. Dolayısıyla bu beyitlerde görme duyusuyla duyusal tasvir yapmıştır.

Şairin divanında buna benzer örnekler çokça bulunmaktadır. Divandaki şiirleri okuyan ya da dinleyen birisi, görme duyusuna yönelik yazılan tasvir anlatımlı şiirlerin işitme duyusuyla yazılan şiirlere göre daha fazla yer tuttuğunu ve sesleri tasvir eden şiirlerin, renkleri tasvir eden şiirlere oranla daha az olduğunu fark etmektedir.

Merdem Bek, hareket ve renkleri ahenkli bir şekilde tasvir konusunda son derece başarılı görülmektedir. O, dans edenlerin hareketlerini, ağaç dallarının danslarını, bir kuşun çırpınışını, uçuşunu, saldırıp kaçışını, kuyruğunu sallayışını tasvir etmiştir. Şair, bir kuşun uçarken kanat çırpışlarından meydana gelen esintiyle oluşan hareket ve nameleri resmederken işitme ve görme duyularının etkisini birleştirerek tasvir etmekte başarılı görünmektedir. Buna, الْفَرَّاشَتَانِ “İki Kelebek” şiirinden şu beyitler örnek olarak verilebilir.

أَفَانِينَ مِنْ الْحَرَكَاتِ زَاغَتْ	لَهَا عَيْنِي وَعَيْنِي بِهَا بَيَانِي
فَمِنْ صَمٍّ إِلَى نَشْرِ لَوْثٍ	لِرَفْرِفَةٍ إِلَى حَرْبِ عَوَانٍ
تَحَيَّرَتَا هُنَا وَهَنَاكَ طَيْشًا	كَمَا فِي الرِّيحِ حَارِثُ رِيَشَتَانِ
إِذَا مَا هَبَّتَا لِلْبُلُوغِ قَصْدٍ	بَدَا لهُمَا فَوْجُهُمَا لِنَانٍ
وَأِنْ إِخْدَاهُمَا انْطَلَقَتْ فَجَدَّتْ	بِمَتْنِ الرِّيحِ مُطْلَقَةُ الْعِنَانِ

Farklı hareketler; kanatları açıp kapama, sıçrama, tekrar tekrar kanat çırpma ve savaş gözlerini zayıf, açıklama melekemi aciz düşürdü

İki (kelebek) tüyü(nün) rüzgârda şaşkına dönmeleri (salınmaları) gibi şurdan şuraya aymazlıkla yollarını şaşırdı

Onlara görünen bir hedefe ulaşmak için atağa kalktıklarında hemen ikinci bir hedef için sevk edilirler

⁶⁶ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 73.

*Onlardan biri gayret göstererek rüzgârın üstünde bol cömertlik ile yola çıkarsa.*⁶⁷

Merdem Bek, vâfir bahrinde yazdığı “İki Kelebek” kasidesindeki bu beyitlerde, iki kelebeğin tasvirini yapmaktadır. Hareket, renk ve seslerin uyumu şairin hoşuna gitmiş iki kelebeğin kanat çırparak dans etmesi, mücadeleleri, kuyruk sallamaları, rüzgârda salınmaları, kendilerine ilham edilen amaçları için çalışmalarını tasvir etmiştir. Şair kelebeklerin kanat çırpmasını ve tüm hareketlerini dans eden birinin hareketlerine benzetmektedir. Bu beyitlerde kelebeklerin fiziki özellikleri, insan ve insan ruhunda bıraktığı etkileri, devamlı hareket halinde olmaları, tabiattaki önemli yönleri lafız ve mana uyumu çerçevesinde tasvir edilmiştir. Keza şair, kelebeklerin hareketlerini görme duyusuyla takip ederek burada duyusal tasvir yapmıştır.

2.1.2. Merdem Bek’in Şiirinde İşitme Duyusuna Yönelik Tasvirler

Şair kâmil bahrinde yazdığı *الْوَرْقَاءُ* “Yeşil Güvercin” adlı şiirinde yeşil renkli bir güvercini tasvir etmektedir.

وَرْقَاءُ ذَاتُ تَفْجِعٍ هَتَفَتْ فَفَاضَتْ أَذْمَعِي

*Kederli yeşil güvercin çığlık attı ve gözyaşlarını sel oldu.*⁶⁸

Şair, bu beyitte güvercinin sesini insanın çığlığına benzeterek teşbih yapmıştır. Sesini duyduğu yeşil güvercini üzgün bir insan gibi hayal etmekte ve onu bir insan gibi tasvir ederek kederli bir şekilde haykırıp çığlık atmasını dile getirmektedir. Bu şiirle okuyucu ve dinleyiciler sanki güvercinin kendi kendine söylendiğini, feryat ettiğini işitmekte, onun kederini, haykırmasını ve ağlayışını hissetmektedir. Şair, işitme duyusuna yönelik tasvir yaparken ona göre güvercinin ötüşü sanki hüznü birinin yakınması, kur yapması ise dans için çalan müzik sesi gibidir.

Şair basîṭ bahrinde yazdığı *بَرَدَى* “Beradâ Nehri”⁶⁹ adlı şiirinde Dimaşk’tan geçen Beradâ Nehri’ni tasvir etmektedir.

مَا مَرَّ فِي بُقْعَةٍ إِلَّا وَخَاطَبَهَا طَوْرًا بِعَمَمَةٍ طَوْرًا بِإِفْصَاحٍ

⁶⁷ Merdem Bek, *Dîvânu Halil Merdem Bek*, 26.

⁶⁸ Merdem Bek, *Dîvânu Halil Merdem Bek*, 35.

⁶⁹ Dimaşk şehrine yaklaşık 50 km’lik mesafeden doğup Dimaşk’tan geçen nehrin adı. Bk. Merdem Bek, *Dîvânu Halil Merdem Bek*, 60.

Şüphesiz (*Beradâ Nehri*) geçtiği her yere bazen murıldanarak bazen de açıkça konuşarak hitap etmiştir.⁷⁰

Bu beyitte, *Beradâ Nehri* teşhîs ve intak üslubuyla kişiselleştirilip bir insanmış gibi konuşturularak tasvir yapılmıştır. Şair, işitme duyusuna yönelik tasviri yapmış, nehrin kimi yerde sakın akarken az ses çıkarışını, kimi yerde de coşkun akarken yüksek ses çıkararak akışını insanın kısık ve yüksek sesle konuşmasına benzeterek işitme duyusuna yönelik duyusal tasvir yapmıştır.

Halil Merdem Bek, genellikle görme ve işitme duyusuna yönelik tasvir şiirleri yazmıştır. Bu iki duyuya oranla koku alma duyusuna yönelik yazdığı tasvir şiirleri çok daha azdır. Merdem Bek, şiirlerinde özellikle Dimaşk ve çevresindeki Gûta'nın tasvirini fazlaca yapmakta, buraların kokusunu hayal ettikçe kalbine bir coşku yayılmaktadır. Onun الروائح الطيبة "Güzel Kokular" şiirindeki şu beyitler bu konuda örnektir.

إِذَا تَنَدَّى بِدُمُوعِ السُّحْبِ	يَا عَجَباً لَطِيفِ رِيحِ التُّرْبِ
طَيِّبَةً إِلَى التُّرَابِ الظَّامِي	أَكَانَ مِنْ حَيَّةِ الْعَمَامِ
تَشْكُرُ لِمَا رَدَّتْ التَّحِيَّةُ	أَمْ تِلْكَ أَنْفَاسُ الثَّرَى ذَكِيَّةُ
فَوَاحِيَةً لَهَا دَيْبُوبُ النَّشْوَةِ	وَنَفْحَةٍ فِي دُمَرٍ وَالرُّبُوَةِ
لَكِنَّهَا رَائِحَةُ الْفَيْحَاءِ	دَقَّتْ عَلَى الْأَوْصَافِ وَالْأَسْمَاءِ
خَصَّتْ بِهَا دِمَشْقُ دُونَ الْبُلْدَانِ	رُوحٌ لِمَنْ يَشْمُهَا وَرِيحَانُ

Bulutların göz yaşlarıyla ıslandığında toprak kokusunun görüntüsü ne ilginçtir!

Acaba bu (görüntü) bulutların susuz olan toprağa verdiği bir selam mıdır?

Yoksa o, teşekkür etmek için bu selama karşılık veren tertemiz nemli toprağın nefesleri mi?

"Dümmer" ve "Rebve"den esen ve kendisinde hazzın adımları bulunan esinti

Vasıfların ve isimlerin üzerine vuran ancak o Feyha (*Dimaşk*)'ın kokusudur.

Bu, onu koklayanlar için bir ruhtur, fesleğendir. Bu ise sadece *Dimaşk*'a mahsustur.⁷¹

Merdem Bek, *Dimaşk*'ın kokusuna sevdalı olup o kukuyu hissettiğinde kalbinde bir sevinç depreşmektedir. Ne zaman yüzünü

⁷⁰ Merdem Bek, *Dîvânu Halil Merdem Bek*, 60.

⁷¹ Merdem Bek, *Dîvânu Halil Merdem Bek*, 90.

Dimaşk topraklarına çevirse Dimaşk'ın kokusunu hissetmektedir. Şairin tasvir şiirleri genellikle ifade, akıcılık ve teşbih konusunda birbirine benzemektedir. Merdem Bek, bu beyitlerde yağmurun toprağı ıslatmasıyla toprağın hoş kokusunu, Dümmer ve Rabve adındaki mesire yerlerindeki güzel kokulu esintileri ve özellikle de Fayhâ (Dimaşk)'ın kendine has kokusunu tasvir etmektedir. Şair, koku alma duyusuna yönelik yaptığı bu tasvirinde toprak, mesire alanları ve Dimaşk'taki koku olgularını olduğu şekliyle nakletmekten ziyade, herkesin bildiği soyut kavramları bir ilişki aracılığıyla somutlaştırarak ifade etmiştir. Dolayısıyla şair, bu beyitlerde koklama duyusuna yönelik maddi tasvir yapmıştır.

2.1.3. Merdem Bek'in Şiirinde Aklî Tasvir

Halil Merdem Bek, tabiatla ilgili tasvirlerinin yanında az da olsa farklı konularda da tasvir şiirleri yazmıştır. O, hayal ve rüyalarını tasvir etmek için duyusal şekilleri sembolik bir araç olarak kullanmıştır. Şair, kâmil bahriyle yazdığı يَا لَيْتَنِي “Keşke Ben” şiirindeki şu beyitlerle aklındaki manaları duyularıyla resmederek tasvir yapmaktadır.

يَا لَيْتَنِي لَمَا شَرِبْتُ	ثُ الْكَاسَ صِرْفًا لَمْ أَثَرْتُ
أَوْ لَيْتَنِي لَمَا انْتَشَيْتُ	ثُ مِنَ الْمَدَامَةِ لَمْ أَعَرْتُ
أَوْ أَنَّنِي لَمَا وَرَدْتُ	ثُ صَدَرْتُ قَبْلَ نُصُوبِ دَيِّ
أَوْ أَنَّنِي لَمَا ارْتَوَيْتُ	ثُ تَرَكْتُ شَيْئًا لِلتَّمَيِّ
بَلْ لَيْتَنِي لَمَا سَمِعْتُ	ثُ الْوَرْدَ لَمْ أَقْطِفْ وَأَجْنُ
أَوْ لَيْتَنِي لَمْ أَتَقَبَّلْ	فِي الرُّوضِ مِنْ غُصْنٍ لُغْصِنٍ

Keşke saf şarabı içerken double kadeh içmeseydim

Keşke şaraptan sarhoş olduğumda şarkı söylemeseydim

Ya da geldiğimde haber verseydim, şarap testim kurumadan

Ya da şaraba doyduğumda istemek için bir şey bıraksaydım

Bilakis, gülle oynadığımda keşke koparmasaydım ve zarar vermeseydim

Ya da keşke bahçede daldan dala konmasaydım.⁷²

Şair, tabiat konusunun dışında yaptığı tasvire örnek olan bu beyitlerinde pişmanlıklarını ifade ederken zihninde hayal ettiği pişmanlığını gösteren kavramları tasvir etmektedir. Şair, kendi kendine seslenerek zihninde hazır olan olguları olduğu şekliyle nakletmekten ziyade, edebiyatı bilen herkesin anlayabileceği soyut kavramları bir ilişki aracılığıyla somutlaştırarak gözle görülür, kulakla işitilir bir şekilde ifade

⁷² Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 193.

etmiştir. Burada gözle görülmeyen, belli bir yeri olmayan olgular, algılanan nesnelerin anımsanmasıyla aktarılmaktadır. Yani daha önce yaptığı hatalarından dolayı içten içe yaşadığı aklındaki pişmanlıklarını; gözle görülebilen bir şarap kadehi, kulakla duyulabilen bir şarkı, hissedilebilen bir doygunluk ve duyularla fark edilebilen bir kararsızlık ifadeleriyle tasvir etmiştir.

Şiirlerine bakıldığında Merdem Bek'in, son derece hassas ve ince bir duyguya sahip olduğu anlaşılmaktadır. O, tabiattaki güzel renkleri ve tatlı duyguları tasvir konusunda istekli olmasının yanında korkutucu şeyleri tasvirden kaçınmaktadır. Şair el-meczûu'r-recez bahriyle yazdığı "Güzellik" adlı şiirinde güzelliği, Allah'ın nurunun üzerine yansıdığı bir ayna şeklinde tasvir etmektedir.

تَعَالَى الْمُبْدِئُ الْفُلْسُ	مِثَالٌ عَنْهُ مُقْتَبَسُ
وَمِرَآةٌ عَلَيْهَا نُورُ	رُ وَجْهِ اللَّهِ يَنْعَكِسُ
فَمَا أَذْرِي أَطْلُ اللَّهَ	أَمْ مِنْ نُورِهِ قَبَسُ
بَدَى كَالشَّمْسِ لَكِنَّ سِرَّ	هُ عَيْتٌ بِهِ النَّعْسُ

Kutsal yaratıcı yücedir, (yaratıklar) O'ndan alınan misaller gibidir

(Onlar) Allah'ın cemalinin nurunun yansıdığı birer aynadır

Bilmiyorum ki (bunlar), Allah'ın gölgesi mi yoksa O'nun nurundan birer alıntı mıdır?

O (Allah), güneş gibi ortaya çıktı, ancak uyuklayan (insan)lar O'nu tanımadı.⁷³

Şair, tabiat konusu dışında yaptığı tasvire örnek olan bu beyitlerde soyut bir kavram olan güzelliğin, Allah'ın nurunun üzerine aksettiği bir ayna gibi olduğunu hayal ederek güzellik kavramını, okuyanın ya da dinleyenin önünde veya zihninde canlanacak şekilde, duruma uygun sözler ve somut ifadelerle tasvir yapmaktadır. O, görmediği halde iman ettiği Allah'ın yüceliği ve güzelliğini; aynada yansıma, yarattıkları üzerinde ortaya çıkma ve güneş gibi görünme şeklinde tasvir etmek için duysal şekilleri sembolik bir araç olarak kullanmıştır.

Sonuç

Biyografisinde görüldüğü üzere Halil Merdem Bek, daha çocukluğundan itibaren Arap dili üzerinde çalışmalar yapmış ve ilk şiirlerini küçük yaşlarda yazmaya başlamıştır. On yaşında iken babasını, on dört yaşında iken de annesini kaybetmesi, şiire yönelmesi konusunda

⁷³ Merdem Bek, *Dîvânü Halil Merdem Bek*, 14.

Merdem Bek'i etkileyen belki de en önemli faktör olmuştur. Devrin önemli alimlerinden aldığı sarf, nahiv, şiir ve Arap edebiyatı dersleri onun edebî sanatları ustaca kullanmasında etkili olmuştur.

Yapılan çalışmada, şairin divanında tasvir türü şiirlerin çokça bulunduğu tespit edilmiştir. Şair bu şiirlerinde duyusal tasvire, özellikle de görme ve işitme duyusuna yönelik tasvire öncelik vermiştir. O, şiirlerinde genellikle tabiatla ilgili konularda tasvire yer vermiş, tabiatı gördüğü, duyduğu ve kokladığı her nesneyi hayalinde canlandırarak hissetmek istediği şekilde tasvir etmiştir. Kimi zaman da tabiatın dışına çıkarak soyut kavramlar olan Allah, güzellik ve pişmanlıklar gibi ifadeleri tasvir etmiş, bu tasvirlerinde hayalinde canlandığı şeyleri tasvir etmek için duyusal şekilleri sembolik bir araç olarak kullanmıştır.

Merdem Bek, tasvirle ilgili şiirlerinde teşbih, istiâre ve teşhîs gibi sanatları sıklıkla kullanmış ve yazdığı tasvir şiirlerinde farklı temaları işlemiştir. Dimaşk, Gûta, güneş, deniz, nehir gibi tabiat temaları işleminin yanında kelebek, zambak, sevgili, pişmanlıklar ve Allah'ın güzelliğini anlatan farklı temalarda da tasvir şiirleri yazmıştır.

Merdem Bek'in divanında tasvir, fahr, medih, gazel, mersiye ve ihvâniyyât gibi birçok ana konu bulunmaktadır. Şairin diğer konulara göre tasvir konusuna daha fazla yöneldiği hatta diğer konular hakkında yazdığı şiirlerin içinde de sık sık tasvire yer verdiği görülmektedir. Kanaatimizce şairin tüm şiirlerinin içerik ve yapı bakımından ciddi bir şekilde incelemeye tabi tutularak akademik bir çalışma yapılması, Arap Dili ve Belagatı alanına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- 'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. 'Abdillâh b. Sehl b. Sa'îd b. Yahyâ. *Kitâbu's-Şinâ'ateyn el-kitâbe ve's-şi'r*. thk. 'Ali Muhammed el-Bicâvî - Ebu'l-Faḍl İbrâhîm. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Unşuriyye, 1419.
- Bâḳillânî, Muhammed b. eṭ-Ṭayyib Ebû Bekir. *İ'câzu'l-Ḳur'ân*. thk. es-Seyyid Ahmed eṣ-Şakr. Ḳâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1964.
- Bevâb, Mervân. *A'lâmu mecma 'i'l-luġati'l-'Arabîye bi Dimaşk fî mieti 'âm 1919-2019*. Dimaşk: Mecma 'i'l-luġati'l-'Arabîye, 2019.
- Câhîz, Ebû 'Osman 'Amr b. Baḥr. *el-Ḥayevân*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1424.

- Cebûrî, Kâmil Selmân. *Mu'cemu'l-udebâ' mine'l-'asri'l-câhiliyyi hattâ seneti* 2002. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-'ilmiyye, 2007.
- Curcânî, Ebû Bekr 'Abdulkâhir b. 'Abdirrahmân. *Delâilu'l-î'câz*. thk. Maḥmûd Muhammed Şâkir. 2 Cilt. Kâhire: Maṭba'atu'l-Medenî, 3. Basım, 1413/1992.
- Dehhân, Sâmi. "Ârâ' ve enbâ' – el-üstâzu'r-reîs Ḥalîl Merdem Bek" *Mecelletu'l-Mecma'i'l-'İlmiyyi'l-'Arabî* 4/34 (1959). 677-678.
- Dehhân, Sâmi. *eş-Şi'ru'l-hadîs fi'l-'iklîmi's-Sûrî*. Kâhire: Câmi'atu'd-devleti'l-'Arabîye, 1960.
- Ebû Zeyd, Ali. "Merdem Bek Ḥalîl". *el-Mevsû'atu'l-'Arabîye*. Dimaşk: b.y., 2007.
- Ferfûr, Muhammed Abdüllatîf Sâlih. "Halil Merdem Bek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/320. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ḥafâcî, Muhammed 'Abdulmun'im. *Şâ'iru's-Şâm Ḥalîl Merdem Bek*. Beyrut: Dâru'l-cîl, 1992.
- Hilâl, Muhammed Ğuneymî. *en-Nakdu'l-edebîyyi'l-hadîs*. Beyrut: Dâru's-Seḳâfe, 1973.
- İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer el Bağdâdî. *Nakdu's-şi'r*. İstanbul: Matba'atu'l-Cevâib, 1302.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. thk. 'Abdullah 'Alî el-Kebîr vd. 6 Cilt. Kâhire: Dâru'l-me'ârif, 1119.
- Kabaklı, Ahmet. *Türk Edebiyatı*. 5 Cilt. İstanbul: Türkiye Yayınları, 19731. 1/117.
- Karaalioglu, Seyit Kemal. *Türkçe ve Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: Okat Yayınları, 1967.
- Karataş, Turan. "Tasvir" *Ansiklopedik Edebiyat Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Avcı Ofset, 2001, 409.
- Ḳayravânî, İbn Raşîḳ. *el-'Umdet-u fi meḥâsini's-şi'r ve âdâbih ve nakdih*. thk. Muhammed Muḥyiddîn Abdulḥamîd. Beyrut: Dâru'l-cîl, 1981.
- Keyyâl, Sâmi. *el-Edebu'l-'Arabîyu'l-mu'âşır fi Sûriye 1850-1950*. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1968.
- Köklüdağ, Mehmet. *Halil Merdem Bek ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Kudât, Ahmed Muştafa ‘Alî. *eş-Şerî’atu’l-İslâmiyye ve’l-Funûn*. Beyrut: Dâru’l-Cemîl, 1988.
- Çutub, Seyyid. *et-Taşvîri’l-fennî fi’l-Çur-ân*. Kâhire: Dâru’s-Şurûk, 2004.
- ‘Merdem Bek, Adnân. *Dîvan-u ‘Adnân Merdem Bek*. Dimaşk: Vezâratu’s-Sekâfe, 2014.
- Merdem Bek, Çalîl. *Cemheratu’l-muğannîn*. Mukaddime bölümü. Dimaşk: Matbû’âtu’l-mecma’i’l-‘ilmiyyi’l-‘Arabî 1961. Cîm.
- Merdem Bek, Çalîl. *Dîvânü Çalîl Merdem Bek*. Beyrut: Dâru Şadr, 2. Basım, 1975.
- Merdem Bek, Çalîl. *Rasâilu’l-Çalîl*. Beyrut: Muessetu’r-Risâle 1979.
- Mümtehan, Mehdî - Raĥîmî, Azîze, “el-Vaşf fî şi’ri Çalîl Merdem Bek” *Faşîle dirâsâtü edebi’l-mu’âşır*. 5/18 (1992). 113.
- Na’nâ’, Muhammed Fuâd. Çalîl Merdem Bek hayâtuh ve şi’ruh. Dimaşk: Dâru’l-Fikr, 2001.
- ‘Ömer, Ahmed Muhtar. *Mu’cemu’l-lugati’l-‘Arabiyyi’l-mu’âsıra*. 4 Cilt. Kahire: ‘Âlemu’l-Kutub ,2008.
- Rikâbî, Umeyme Muhammed Abdulazîz. “es-Sûratu’l-fenniyye fî şi’ri’l-hikmeti fi’l-Endelüs”. *Mecelletu Külliye Terbeviyye-Câmi’atu ‘Ayni’s-Şems*. 3/25 (2019). 166.
- Şaĥîr, İbrâhim Maĥmud, “Çalîl Merdem Bek bûlbülü’s-Şâmi’l-ĥarîd”. *el-Ma’rife Mecelle Sekâfe Şi’riyye*. 54/658. (Kânunu’l-evvel 2015). 42.
- Şalîbâ, Cemîl. *İtticâhâtü’n-naĥdi’l-edebiyi’l-ĥadîs fî Sûriye*. Kâhire: b.y., 1969.
- Yanık, Nevzat Hafis. *Arap Şiirinde Tasvir (Câhiliye-Abbasîler)*, Erzurum: Eser Matbaası, 1. Basım, 2010.
- Yivli, Oktay. “Halide Edip Öyküsünde Betimlemenin Retoriĥi”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları* 1/11 (2015). 331.